

Juridische informatievaardigheden implementeren: een curriculumuitdaging

*Ben Beljaars**

5

De Nederlandse juridische faculteiten veranderen hun curriculum meestal onder druk van externe factoren, vanwege visitatierapporten, accreditatieprocedures of onderwijsinnovaties die ingegeven zijn door algemeen universiteitsbeleid. De vakken veranderen van semester of
10 leerjaar waardoor ze beter op elkaar aansluiten, soms zijn er inhoudelijke redenen tot wijziging zoals een internationaal perspectief dat zich opdringt. Zelden komen opleidingen tegemoet aan interne curriculaire druk, want dat geeft spanningen in de personele verhoudingen. Leerstoelenbeleid is een heikel punt. Een enkele keer komt de noodzaak tot verandering of
15 aanpassing van het curriculum voort uit zowel externe als interne ontwikkelingen. Juridische informatievaardigheden zijn tot nu toe in het curriculum onderbelicht gebleven. Ze vormen een onderdeel van de academische of juridische vaardigheden, en leiden daardoor een zelfstandig bestaan in de marge. De universitaire bibliotheken, die steeds beter
20 ingespeeld raken op de *Information Literacy*, digitaliseren en globaliseren steeds sneller. Juridische opleidingen moeten daarom een inhaalslag maken en het juridische curriculum op dit punt nodig herzien.

25 1. Inleiding

De aandacht die juridische faculteiten in hun curriculum of lesprogramma schenken aan juridische informatievaardigheden is gering. Opleidingen vinden het gebruik van gespecialiseerde informatievaardigheden vanzelfsprekend en behandelen de basisprincipes
30 daarvan niet of nauwelijks. In veel gevallen laten de opleidingen de uitvoering van de cursussen op dit terrein over aan de universitaire bibliotheken. Deze hebben overigens niet stil gezeten.¹ Via hun websites kunnen bijzonder illustratieve cursussen gedownload worden. De vraag rijst echter of op deze wijze de 'informatievaardige student' wordt bereikt? Slechts een heel klein percentage van de juridische bachelorstudenten komt daadwerkelijk in de
35 bibliotheek. De reden daarvoor is gelegen in het feit dat de reguliere juridische vakken nauwelijks onderwijsopdrachten maken waarbij studenten de stap naar de bibliotheek *in concreto* moeten zetten. De aarzeling van docenten om dergelijke opdrachten te programmeren is niet zo vreemd, want wie de honderden eerstejaars rechtenstudenten de
40 bibliotheek instuurt, krijgt achteraf spijt van zijn of haar actie.² Toch dienen universitaire opleidingen meer dan vroeger de student te coachen bij het verwerven van vaardigheden in

* Ben Beljaars is universitair docent Inleiding tot de rechtswetenschap en rechtstheorie aan Erasmus Universiteit Rotterdam.

¹ Ik dank drs. G. Goris, adjunct-bibliothecaris/hoofd documentaire informatie en Mr. E.R. Winter, vakreferent rechten, beiden verbonden aan de Universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam voor hun commentaar.

² Beschadigingen aan de collectie zijn dan niet uit te sluiten.

het algemeen en juridische informatievaardigheden in het bijzonder.³ Samenwerking tussen faculteiten en bibliotheken is dan ook geboden. Er zijn al verschillende universitaire bibliotheken en juridische faculteiten die een gezamenlijk programma hebben opgezet om zowel de bachelor- als de masterstudent kennis te laten maken met deze specifieke vorm van juridisch kennismanagement.⁴ Het is een schoorvoetend begin van een onderwijsvernieuwing die inhoudelijk gearticuleerd wordt en ‘competenties’ daadwerkelijk serieus neemt door aan te nemen dat vaardigheden geoefend moeten worden op basis van kennis. Erkenning van de noodzaak juridische informatievaardigheden serieus te nemen, is hoogst actueel, in het bijzonder daar waar het erom gaat de aansluiting tussen universiteit en beroepsveld te verkleinen.⁵

2. Informatievaardigheden

Juridische informatievaardigheden ingang doen vinden in het juridische curriculum roept ook de vraag op: wat willen wij bereiken? Welke doelstellingen hanteren docenten als het gaat om de opleidingsdoelen te realiseren? Meerdere naar elkaar verwijzende vragen die aansluiten op het einddoel dat wij nastreven: wat moeten studenten geleerd hebben bij de afronding van hun opleiding? Hier doelen we specifiek op de vraag: wat moeten studenten aan juridische informatievaardigheden bezitten om te kunnen starten in hun toekomstige beroepspraktijk.

In de onderwijsliteratuur zijn ‘*normen voor informatievaardigheden in het hoger onderwijs*’ tot ontwikkeling gekomen. Het geheel is nog niet uitgekristalliseerd, maar de uitgangspunten zijn uitgedrukt in algemene normen. De eerste stap bestaat uit het preciseren van de term ‘informatievaardigheden’.⁶ Verschillende studiegroepen zijn bezig de materie te onderzoeken en afbakeningen af te spreken voor het gebruik van informatievaardigheden in het hoger onderwijs. De Werkgroep Normering Informatievaardigheden van het LOOWI⁷ heeft de navolgende werkdefinitie opgesteld: ‘informatievaardigheid is die combinatie van competenties die het individu in staat stelt te onderkennen welke informatie nodig is om de behoefte aan informatie te vervullen, deze informatie op een efficiënte en effectieve manier te verzamelen, te evalueren en voor zichzelf te verwerken en op een correcte wijze in een product kan omzetten en dit product kan presenteren en verspreiden.’⁸

In aansluiting op bovenstaand uitgangspunt heeft een Belgische universitaire projectgroep die term nog specifiekere omschreven: ‘informatievaardigheden slaat op het

³ De in Oxford en Cambridge werkzame jurist Strong ontwikkelde een aparte methode (CLEO = Claim; Law; Evaluation; and Outcome) waarin juridische schrijfvaardigheid en juridische informatievaardigheden samengaan. Zie ook: <<http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199287550/>>. Strong constateerde dat ‘Universities believe that students should have already acquired basic instruction in good writing by the time they arrive at university and the duty of a university lies in teaching the substantive law, not in teaching writing and analytic skills’. Een situatie die in Nederland niet anders is. S.I. Strong, *How to write law essays and*, Oxford: Oxford University Press 2006, p. 2.

⁴ Kennismanagement in het algemeen wordt gedefinieerd als een hype. Niettemin kunnen juristen het nodige opsteken van de theorieën die in de economische wetenschappen opgeld doen. Zie de inaugurele rede van M.H. Huysman, *Zin en onzin van Kennismanagement*, Vrije Universiteit Amsterdam. Uitgesproken op 12 oktober 2006 bij aanvaarding van het ambt van hoogleraar Knowledge & Organisation aan de faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Vrije Universiteit Amsterdam.

⁵ A.I.M. van Mierlo en R.W. Polak, ‘De Brauwertij: de eerste stap naar een volwaardig professioneel bestaan’, AA 2006, p. 145-147.

⁶ Zie voor een historische uitleg en ontwikkeling van de term informatievaardigheden: M.J.P. van Veen (red.), *Door de bomen het bos. Informatievaardigheden in het onderwijs*, Heerlen: Open Universiteit Nederland 2005, p. 17 e.v.

⁷ Het Landelijk Overleg Onderwijs Wetenschappelijke Informatie (LOOWI); zie <<http://www.loowi.org/>>.

⁸ *Informatievaardigheden. Normen, competenties en gedragsindicatoren voor het hoger onderwijs*. 2^e Concept Nederlandse vertaling ACRL normen informatievaardigheden met een aanduiding van primair verantwoordelijkheid en prioriteiten. Werkgroep Normering Informatievaardigheden, LOOWI, 10 maart 2005.

geheel van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes nodig voor het vaststellen van informatiebehoefte, voor het efficiënt terugvinden van relevante informatie, het evalueren en het effectief en correct gebruiken van informatie. De Engelse term *Information Literacy* geeft beter aan dat het niet enkel om vaardigheden gaat, maar ook om een competentie.⁹ Een vlotte omgang met informatietechnologie ondersteunt deze competentie. Boven alles is een kritische houding van belang.¹⁰ Diverse universitaire opleidingen zijn aan de slag gegaan met deze normatieve uitgangspunten en hebben competentie-indicatoren opgesteld die op concreet niveau uitdrukking geven aan ‘welke competenties studenten moeten ontwikkelen om de normen te bereiken’.¹¹ De matrix die daar uit voortvloeit, wordt verbonden met het formuleren van concrete open leerdoelen. De opleiding, zo is de gedachte, kan aan de hand van die open leerdoelen zelfstandig bepalen ‘wanneer en in welke opleidingsonderdelen zij dit aspect van informatievaardigheid zullen aanpakken’.¹²

Wat houdt het competentie-idee met betrekking tot informatievaardigheden in? De Nederlandse en Belgische informatievaardighedenexperts dragen één idee als standaard uit. Dat heeft het voordeel dat opleidingen een gezamenlijke taal kunnen spreken en niet het wiel opnieuw hoeven uit te vinden. **Uitgangspunt is dat een universitaire student aan het einde van zijn opleiding zes normen bereikt zou moeten hebben.** De formule luidt:

‘een informatievaardige student:

- onderkent de nood aan informatie en bepaalt de aard en de omvang van de informatiebehoefte;
- vindt de benodigde informatie op effectieve en efficiënte wijze;
- evalueert op een kritische wijze informatie en zijn informatiezoekproces;
- beheert verzamelde en gecreëerde informatie
- past oudere en nieuwe informatie toe om nieuwe concepten samen te stellen of om nieuwe inzichten te creëren;
- gebruikt informatie met inzicht en erkent culturele, ethische, economische, wettelijke en sociale kwesties met betrekking tot het gebruik van informatie.’¹³

Het zijn abstracte normeringen die nader geconcretiseerd dienen te worden in herkenbare en heldere leerdoelen binnen de opleiding. Het bereiken van dat doel kan worden afgemeten aan de mate waarin de opleiding in staat is aan te geven welke ‘bronnen, onderzoeksmethodes, zoektechnieken, ICT-technieken, referentiesystemen’ binnen de opleiding relevant zijn.¹⁴ Aan die normen zijn door beide werkgroepen competentie-indicatoren verbonden, zodat er op leerdoelniveau een standaardmatrix ontstaat.¹⁵ De faculteit Bètawetenschappen van de

⁹ P.R.J. Simons, Competentiegerichte leeromgevingen in organisaties en hoger beroepsonderwijs, in: K. Schlusmans, R. Slotman, C. Nagtegaal en G. Kinkhorst (red.), *Competentiegerichte leeromgevingen*. Utrecht: Lemma 1999.

¹⁰ *Normen voor informatievaardigheden in het hoger onderwijs*, Associatie K.U. Leuven. OOF-project Informatievaardigheden, april 2006, blz. 3/9 en 4/18.

¹¹ Associatie K.U. Leuven. OOF-project Informatievaardigheden 2006, p. 3/9 (zie noot 10).

¹² Associatie K.U. Leuven. OOF-project Informatievaardigheden 2006, p. 3/9 (zie noot 10).

¹³ Associatie K.U. Leuven. OOF-project Informatievaardigheden 2006, p. 3/9 (zie noot 10).

¹⁴ Associatie K.U. Leuven. OOF-project Informatievaardigheden 2006, p. 3/9 (zie noot 10).

¹⁵ De standaard verwijst in hoge mate naar de ‘Australian and New Zealand Information Literacy Framework: principles, standards and practise (Second edition)’ en het werk van het Australian and New Zealand Institute for Information Literacy (ANZIL) en de Council of Australian University Librarians (CAUL). Zij hebben op hun beurt weer geput uit: ‘Information Literacy Competency Standards for Higher Education’ van de Association of College and Research Libraries (ACRL). In de Nederlandstalige context wordt gebruik gemaakt van de

110 Universiteit Utrecht heeft recentelijk een informatievaardighedenproject uitgevoerd waarin
een poging ondernomen is te komen tot een gemeenschappelijk kader voor het
vaardighedencurriculum.¹⁶ Eén van de aannames in het document is definiëring van begrip
'informatieverwerking'. De definitie die zij gebruiken is helder in zijn beknoptheid: 'Onder
115 informatieverwerking vallen alle vaardigheden die te maken hebben met het verzamelen,
selecteren, verwerken, en kwaliteitsbeoordeling van informatie en informatiebronnen'.
Daaronder vallen onder andere *het gebruik van de bibliotheek, het selecteren van primaire en
secundaire literatuur, het omgaan met geautomatiseerde zoeksystemen* onder, maar ook, *het
zoeken van informatie op het WWW, het kritisch lezen en analyseren van wetenschappelijke
publicaties, en een kwaliteitsbeoordeling van gevonden informatie*.¹⁷ De combinatie die de
120 projectgroep gekozen heeft, is ook interessant voor het vaardighedencurriculum van juristen,
want naast bibliothecaire vaardigheden, krijgen ook inhoudelijke disciplinaire vaardigheden
aandacht. En juist op dit snijvlak ontstaan zinrijke kruisbestuivingen voor didactische
experimenten. **Informatievergaring en informatieverwerking kunnen samengebracht worden
in actieve werkvormen die zowel individuele als begeleide componenten kunnen bevatten.** De
125 werkvormen zouden dan zo ingericht moeten worden dat studenten actuele kennis opdoen en
tegelijktijd gebruik leren maken van de traditionele en digitale bibliotheek.

3. Academische en universitaire vaardigheden voor juristen

130 In de juridische studie staat het onderdeel 'zelfwerkzaamheid' centraal. **Van oudsher zijn
juridische docenten geneigd een beroep te doen op eigen verantwoordelijkheid van de student
om hun academische vorming aan de universiteit zelf te modelleren.** Dat is ook goed. Veel
vaardigheden ontdekken studenten daarom zelf tijdens hun studie, maar door de
gecomprimeerdheid van het curriculum en de bijbehorende lage kwantiteit van contacturen is
135 dat uitgangspunt ongemerkt onder druk komen te staan. Vaardigheden aanleren kost tijd, meer
dan opleidingen zelf beseffen, want naast juridische informatievaardigheden bestaan er ook
algemene en specifieke *academische* vaardigheden, die veelal een vormingsaspect
benadrukken. En voor juristen zijn in het bijzonder mondelinge en schriftelijke
taalvaardigheden van belang. In de juridische opleiding worden academische vaardigheden
140 vaak gerangschikt onder categorieën die aangeduid worden als '*ontwikkeling van intellectuele
zelfstandigheid*', '*ontwikkeling van kritisch en creatief vermogen*', en '*ontwikkeling
bekwaamheid zelfstandige beoefening wetenschap*'. Universitaire vaardigheden zijn eerder
domeinspecifiek gebonden, specifiek van aard en zelfs subdisciplinegewijs te
onderscheiden. Privatisten die gericht zijn op het bedrijfsleven ontwikkelen andere
145 vaardigheden dan bestuursjuristen. **Voor alle juristen is het van belang dat zij hun analytische
vermogen tot ontwikkeling brengen en oefenen hun kritische blik te scherpen.** Daar komt bij
dat juristen bij uitstek moeten leren omgaan met ethische, maatschappelijke en politieke
vraagstukken. Samen met de inhoudelijke domeinkennis van het recht behoren die
metajuridische onderdelen tot de belangrijkste onderdelen van het juridische curriculum. Ze
150 vormen in onderling verband de centrale doelstellingen van de juridische opleiding.¹⁸

Nederlandse vertaling van de ACRL *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* door
A.K. Boekhorst.

¹⁶ S. Wils, Ja. Nab, M. Bastings en A. Meijer, *Een gemeenschappelijk kader voor het vaardighedenonderwijs in
de bacheloropleidingen van de faculteit Bètawetenschappen*, EMP-project, januari 2006. De nadere titel
'Ontwikkeling van leerlijnen voor academische vaardigheden in de bacheloropleidingen van de Bëtafederatie'
maakt duidelijk dat de onderwijskundige inzet mikt op coherentie van het toekomstige vaardighedenonderwijs.

¹⁷ Idem, p. 12.

¹⁸ M.G. IJzermans en G.A.F.M. van Schaaijk, *Oefening baart kunst. Onderzoeken, argumenteren en presenteren
voor juristen*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2003, p. 12-13.

De academische en universitaire vaardigheden worden echter in de onderwijspraktijk niet of nauwelijks apart onderscheiden, maar zijn door de praktische oefening van de vaardigheden tot op zekere hoogte ongearticuleerd verweven met de oefening van de hier aangeduide juridische informatievaardigheden.

Het informatiegebruik van de toekomstige jurist vereist veel meer dan vroeger aanpassing in het juridische curriculum. Juristen moeten instrumentele, structurele en strategische vaardigheden ontwikkelen, willen zij in het beroepsveld kunnen concurreren met aanverwante disciplines (economen, bedrijfskundigen, bestuurskundigen, informatiespecialisten).

4. Juridische vaardigheden en juridische-informatievaardigheden

In de universitaire onderwijspraktijk lopen beide vormen van vaardigheden heel vaak parallel. Ze zijn verweven met elkaar en soms moeilijk te onderscheiden. De centrale gedachte is meestal dat met het aanleren van de juridische vaardigheden de juridische informatievaardigheden automatisch verdisconteerd zijn in het didactische concept dat faculteiten gebruiken. Hoewel het palet van de *juridische vaardigheden* breder is dan dat van de *juridische informatievaardigheden*, is de behoefte om de juridische informatievaardigheden te onderscheiden sterker geworden. De veronderstelde geïntegreerde aanpak berustte veelal op de idee dat studenten zich zelfstandig de juridische informatievaardigheden eigen zouden maken. In de onderwijspraktijk blijkt dat een illusie te zijn. Computervaardigheden en het gebruik van internet is bij de huidige generatie juridische studenten goed ontwikkeld, maar het meer gespecialiseerde wetenschappelijk gebruik van informatiebronnen blijft achter. In het licht van de huidige bibliothecaire ontwikkelingen, de beschikbaarheid van informatie in gespecialiseerde databanken en de verbreding van het totale juridische informatieaanbod is het wenselijk een wezenlijk onderscheid te maken tussen juridische vaardigheden en juridische informatievaardigheden.

Voor de juridische vaardigheden kunnen we onderscheid maken tussen de volgende vaardigheden¹⁹:

1. het hanteren van rechtsbronnen.
2. het analyseren van juridische problemen binnen een rechtsgebied.
3. een normatief kader voor de juridische problemen kunnen vaststellen.
4. verschillende rechtsstelsels kunnen vergelijken.
5. het kunnen beoordelen van wetenschappelijke juridische informatie.

De indeling volgens de Bachelor/Masterstructuur lijkt te duiden op een beredeneerde onderwijsstructuur, maar voor juridische opleidingen die een civiel effect kennen, dat pas in de master behaald kan worden, is die cesuur minder relevant. De onderwijskundige scheiding in het juridische curriculum wordt veel eerder bereikt dan de officiële indeling doet vermoeden. Na tweeënhalfjaar Bachelorprogramma zou de juridische student rijp moeten zijn om de basisvaardigheden te transformeren naar wetenschappelijke vaardigheden. In de eerste twee jaar – bachelor 1 en 2 – dient de nadruk te liggen op de volgende kernvaardigheden: het kunnen indelen in rechtsgebieden, het herkennen en indelen van rechtsbronnen, het hanteren van wettenbundels; een formele analyse van arresten kunnen maken; kennis gemaakt hebben

¹⁹ Zie bijvoorbeeld de uitvoerige opsomming daarvan in de artikelen 8 en 10 van de 'Onderwijs- en examenregeling van de bacheloropleidingen van de Faculteit Rechtsgeleerdheid – Collegejaar 2006-2007 – van de Universiteit van Tilburg'. Eerder waren deze juridische vaardigheden beschreven in de 'Eindtermen bachelorfase FRW' van de Juridische Faculteit Tilburg 2001.

met de materiële analyse van arresten; het analyseren en problematiseren van juridische vraagstukken; het leren omgaan met juridische wetenschappelijke informatie; eenvoudige tot complexe casusoplossingen kunnen genereren; feiten leren analyseren en in het verlengde daarvan rechtsvragen leren onderscheiden en ten slotte de plagiaatregeling beheersen.

In de laatste twee jaar van de juridische studie – bachelor 3 en Masterjaar – zou de focus gericht moeten zijn op het zelfstandig schrijven van een scriptie. Een van de cruciale eisen daarvoor is het actief kunnen omgaan met onderzoeksvaardigheden. In het huidige curriculum moet de student/onderzoeker meestal het gebruik van informatiebronnen zelf bemeesteren. Juridische opleidingen programmeren maar zelden cursussen of vakken waarin het schrijven van wetenschappelijke teksten centraal staan, en als ze het al aanbieden ligt de nadruk meer op het leren van mondelinge en schriftelijke taalvaardigheden voor de beroepspraktijk. De opkomst van oefenrechtbanken is daar niet vreemd aan. De vaardigheden die daarin geoefend worden zijn voor de jurist zondermeer noodzakelijk, maar in het licht van een universitaire studie ontoereikend om het predikaat ‘wetenschappelijk’ mee te kunnen geven. De ontwikkeling van de digitale bibliotheek kan een bijzondere stimulans zijn om het juridische curriculum opnieuw te herijken. De curriculaire inzet van juridische informatievaardigheden vraagt meer van faculteiten en bibliotheken dan zij afzonderlijk kunnen genereren. Ten eerste moeten de juridische informatievaardigheden afgestemd zijn op de juridische vaardigheden die studenten in een bepaalde fase van de studie moeten bezitten. Bij juridische opleidingen zijn nog maar schoorvoetend inventarisaties gemaakt over de informatieve leerdoelen die gehaald moeten worden. Ten tweede zijn de gehanteerde vaardigheidsboeken binnen de juridische opleidingen niet geënt op het aanleren van juridische informatievaardigheden.²⁰ Wel bestaan er diverse facultaire ICT-cursussen waarin aandacht besteed wordt aan het gebruik van juridische informatievaardigheden binnen een elektronische omgeving, maar die vormen meestal geen onderdeel van het curriculum van de faculteit en bezitten geen didactisch juridisch profiel.

Zoals eerder genoemd, kan de juridische opleiding opgedeeld worden in twee substantiële aandachtsgebieden voor vaardigheden. In de eerste twee jaar van de opleiding worden de juridische basisvaardigheden onderwezen, waarbij in aanvang van de studie de nadruk ligt op het leren hanteren van de juridische vaardigheden. Pas in tweede instantie verschuift de aandacht naar juridische informatievaardigheden. In de opbouw van het curriculum ziet men bij vrijwel alle faculteiten een gelijksoortig patroon van vaardighedenonderwijs terug. Pas bij ‘Het leren omgaan met juridische wetenschappelijke informatie’ komen juridische informatievaardigheden om de hoek kijken. Veelal worden de juridische informatievaardigheden te laat in het curriculum gearticuleerd. Onder de hype van het competentieonderwijs in het hoger onderwijs is het wetenschappelijk onderwijs in de ban geraakt van de oefening van competentievaardigheden. Dat is voor een juridische studie die zich op het snijvlak van theorie en praktijk beweegt geen slechte zaak, maar de balans is nu naar één kant doorgeslagen. Oefenen van praktijkvaardigheden mag de beheersing van wetenschappelijke vaardigheden niet verdringen.

Eén van de oorzaken waardoor in het juridische onderwijs tot voor kort voorbij gegaan is aan het aandacht besteden aan juridische informatievaardigheden is de specificiteit en eigenheid van algemene juridische vaardigheden. De complexiteit van de casus, de plaats van de casusinhoud in het juridische leerstuk, en het taalgebruik met de bijbehorende formules

²⁰ De aandacht lag vooral op het aanleren van argumentatievaardigheden. Zie het werk van F.H. van Eemeren e.a., *Argumenteren voor juristen. Het analyseren en schrijven van juridische betogen en beleidsteksten*, Wolters-Noordhoff: Groningen 1991. Ook in recenter werk wordt vaak geen verwijzing naar juridische informatievaardigheden gegeven, zie o.a. het uitstekende boek van B. Verheij, J. Hage, T. van der Meer en G. Span, *Vaardig met recht. Over casus oplossen en andere juridische vaardigheden*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004.

zorgen ervoor dat vrijwel alle aangeboden leerinhouden hierop afgestemd zijn. In de didactiek van het juridische onderwijs vormen de juridische vaardigheden tot voor kort de kern van de vaardighedenprogramma's. Een jurist die geen vonnis of arrest kan lezen, is geen jurist. Een juridische student die wel zijn wettenbundel kan hanteren, maar minder handig is in het ontsluiten van bibliothecaire databanken en het daarbij behorende gebruik van zoekstrategieën, kan altijd nog in de praktijk bijgeschoold worden, zo is de leidende gedachte.

Een omslag in denken, dat wil zeggen, meer aandacht besteden in het curriculum aan een gecombineerde inzet van juridische vaardigheden en juridische informatievaardigheden, is zonder meer nodig. Juridische studenten zouden gezien de toenemende complexiteit van het informatieaanbod veel meer tijd moeten steken in het zich eigen maken van de snel veranderende mogelijkheden van de digitale informatiewereld. Want willen ze deze informatievaardigheid onder de knie krijgen, dan dient de juridische onderwijspraktijk nieuwe wegen in te slaan.

5. Curriculumimplicaties voor het oefenen van juridische informatievaardigheden: een nieuwe leerstoel nodig of een nieuwe mastervariant in de opleiding?

Veel universiteitsbibliotheken kennen een gemoduleerde cursusopzet die als webcursussen op de website van de bibliotheek te raadplegen zijn. De universiteitsbibliotheek van de Vrije Universiteit Amsterdam bijvoorbeeld kent verschillende informatievaardigheidencursussen op diverse niveaus. De modules zijn helder gestructureerd opgebouwd en sluiten aan bij de ervaring die aankomende studenten hebben met het gebruik van de computer en het internet.²¹ De universiteitsbibliotheken zijn duidelijk met een inhaalslag bezig. De digitalisering is de motor van veel vernieuwingen. De samenwerkingsvormen tussen faculteit en bibliotheek zijn divers qua karakter, eerder nog op incidentele basis, dan structureel en curriculair ingebed. De wereld van de gedigitaliseerde bibliotheek is nog nauwelijks doorgedrongen in het juridische onderwijs. Hoe is dat op korte termijn te veranderen?

In de meeste gevallen wordt een apaiserend didactisch concept gebruikt om vaardigheden in het algemeen, en informatievaardigheden in het bijzonder, in het curriculum op te nemen. Het universitaire juridische curriculum is een vakkencurriculum. Vaardigheden verdeelt men dus traditiegetrouw over vak- en rechtsgebieden. De onderwijspraktijk meandert daarom ook tussen een beredeneerd omgekeerd trechtermodel, waarin alle vaardigheden op papier aan bod komen, en een geïsoleerd cursusonderdeel op vakniveau. Het is de meest geruststellende methode, bijzonder goed aansluitend op de traditionele onderwijsvormen die in het universitaire onderwijs gangbaar zijn. Een wat meer pretentieuze opzet zou zijn dat juridische faculteiten en universitaire bibliotheken het gezamenlijk aandurven hoogleraren te

²¹ De modules van niveau A zijn: Wat is wetenschappelijke informatie? Hoe beoordeel ik de kwaliteit van de informatie op websites? Hoe combineer ik zoektermen? Hoe ontcijfer ik een referentie? Hoe vind ik een boek? Hoe vind ik een tijdschriftartikel? Hoe vind ik de catalogi, e-journals en bestanden? Een paar voorbeelden:
VU: <<http://webcursus.ubvu.vu.nl/cursus>>,
UvA: <<http://www.uba.uva.nl/hulp/hulp.cfm>> en <http://www.tilt.ihol.nl/htmlfiles/overig/ter_informatie.html>,
UvT: <<http://www.uvt.nl/diensten/bibliotheek/instructie/>>,
<<http://www.uvt.nl/diensten/bibliotheek/instructie/zoeken.html>> en
<http://rechten.uvt.nl/ICTenRecht/intro_bib/>,
UU:
<<http://www.library.uu.nl/vakgebieden/rechtsgeleerdheid/10583main.html>>,
<<http://www.uu.nl/uupublish/homerechtsgeleer/juridischebiblio/informatie/elektronischezel/22753main.html>> en
<<http://www.uu.nl/uupublish/homerechtsgeleer/juridischebiblio/informatie/cursussen/18361main.html>>
EUR:
<<http://www.eur.nl/ub/nederlands/instructies/informatievaardigheden>>, <<http://library.otis.edu/infocomp.htm>>.

benoemen die exclusief vaardigheden en informatievaardigheden in hun leeropdracht hebben staan. Leeropdrachten die tussen faculteit en bibliotheek een brugfunctie vervullen en in het curriculum een zelfstandige plaats krijgen om zowel zelfstandige leerlijnen als geïntegreerde leerlijnen voor juridische vaardigheden en juridische informatievaardigheden te implementeren.²²

In de eerste opzet wordt er aansluiting gezocht met hoofdvakken uit het curriculum. Binnen het hoofdvak worden didactische werkvormen ingezet waarin juridische vakinhoudelijke leerstof verbonden wordt met het hanteren van juridische informatievaardigheden. In het begin van de bachelorfase kan dat gemakkelijk een onderdeel vormen van projectonderwijs. Aan het einde van de studie kunnen individuele opdrachten, *papers*, werkstukken of scripties dienst doen als wegbereiders in de gespecialiseerde oefeningen voor informatievergarig, informatieverwerking en argumentatieve betoogvoering. In de laatste opzet wordt recht gedaan aan de snelle ontwikkeling binnen de wereld van de digitale bibliotheek en de veranderingen die dat met zich brengt voor het verrichten van wetenschappelijke activiteiten in het universitaire onderwijs. Door nieuwe leerstoelen te creëren, zouden faculteiten gerichte aandacht kunnen geven aan juridische (informatie-)vaardigheden in het onderwijs en zodoende de kennisachterstand op het terrein van de snelgroeiende *Information Literacy* het hoofd kunnen bieden.

De aandacht die de opeenvolgende juridische visitatiecommissies tot nu toe besteed hebben aan het onderwerp juridische informatievaardigheden is nihil te noemen, terwijl informatievergarig en informatieverwerking voor juristen de laatste decennia toch bijzonder belangrijk is geworden. Het is te hopen dat in het komende visitatieprotocol nu wel aandacht besteed zal worden aan de *state of the art* van het onderwijs in de juridische informatievaardigheden. Verder is het van belang te constateren dat het juridische beroepsveld nog maar nauwelijks juristen kan gebruiken die geen grondige kennis hebben van het gebruik van wetenschappelijke digitale bronnen. Kon men vroeger nog een lange tijd in de praktijk bijgeschoold worden, nu is dat een concurrentieel onderdeel in de selectie van net afgestudeerde juristen aan het worden en daarom voor opleidingen niet te veronachtzamen. Naast de gezamenlijke leerstoel van faculteit en bibliotheek zou er ook gedacht kunnen worden aan een nieuw geïntegreerd curriculum dat het gebruik van wetenschappelijke digitale communicatie als uitgangspunt kiest. Een opleiding waarin al die informatievaardigheden samenkomen en de rol van de vakgebieden een andere is dan in het traditionele juridische vakkencurriculum. Een combinatie van kennis uit de kern van de rechtsgebieden en de nieuwe *knowledge infrastructure* van de bibliotheek, waarbij aansluiting gezocht is met de behoeften van de primaire partners van het beroepsveld. De meest voor de hand liggende optie is het inrichten van een master die aansluit op een bachelor waarin juridische informatievaardigheden geïntegreerd deel van uitmaken. De juridische faculteiten zouden zelf het initiatief moeten nemen en hun onderwijskundige investeringen inzetten op nog nauwere samenwerking met de universitaire bibliotheken.

6. Conclusies

De verwevenheid van juridische vaardigheden en juridische informatievaardigheden is belangrijker en nadrukkelijker geworden. De noodzaak voor universitair opgeleide juristen zich te verdiepen in de gebruiksmogelijkheden van de *Information Literacy* is allesbehalve vrijblijvend. De kwaliteit van de bronnen is van doorslaggevende aard voor de beoordeling

²² R. Levor, 'The Unique Role of Academic Law Libraries' 2004. Toolkit for Academic Law Libraries, Academic Law Libraries, Special Interest Section, American Association of Law Libraries. Zie: <<http://www.aallnet.org/sis/allsis/toolkit/index.asp>>.

325 van de overtuigingskracht van de juridische informatie. De overvloed van de voorhanden
zijnde gedigitaliseerde informatie vereist een gedegen oefening in het hanteren van de
bronnen. Expliciteren en kwalificeren van de gevonden informatie is de eerste basisregel van
wetenschappelijke omgang met juridische bronnen geworden.

De snelveranderende gedigitaliseerde onderwijsomgeving van de jurist vereist een
330 ingrijpende curriculumverandering die verder gaat dan de gebruikelijke optische aanpassingen
in de daarvoor geëigende juridische vakken die vaardigheden onderwijzen. De meest
belangrijke juridische informatie die openbaar opgeslagen ligt, is aanwezig in de
gedigitaliseerde universitaire bibliotheek. De toegang tot die informatie is vrij voor de
student, maar vereist veel strategische keuzen van hem als bibliotheekgebruiker. De
335 complexiteit van de digitale opbouw van de bibliotheek doet een beroep op betrekkelijk
nieuwe informatievaardigheden. De methode en de technieken van het aanwenden daarvan
zijn didactisch nog nauwelijks uitgekristalliseerd. De traditionele vaardighedenvakken staan
aan het begin van een ontwikkeling tot implementatie van juridische informatievaardigheden.
Vanwege de verwevenheid tussen juridische vaardigheden en juridische
340 informatievaardigheden is nauwe samenwerking vereist tussen faculteit en bibliotheek. Om de
complexe vernieuwingen te begeleiden, uit te voeren, maar ook wetenschappelijk te funderen
is inbedding in het curriculum een belangrijke succesfactor. Juridische faculteiten zouden in
samenspraak met de universitaire bibliotheken de mogelijkheden moeten professionaliseren
door het leerstoelenbeleid op dit punt aan te passen. De beste garantie voor de erkenning van
345 de betekenis van de *Information Literacy* is het curriculum daarvoor open te stellen en een
zelfstandige plaats te geven. De wetenschappelijk gevormde juridische kennismakelaar heeft
in aansluiting daarop behoefte aan een juridische master waarin de wereld van de *Information
Literacy* centraal staat. Voor juridische faculteiten en universitaire bibliotheken in meerdere
opzichten de uitdaging meer dan waard.

350